

Hudební dovednosti učitele pohledem pedagogů mateřských škol – první výsledky výzkumného šetření

Milena Kmentová

Jan Chumchal

Barbora Loudová Stralczynská

Barbora Jindrová

Summary

This paper presents the preliminary findings of a study aimed at identifying the musical competencies essential for music education in pre-school settings, as perceived by pre-school educators. The objective was to gather insights into the perspectives of pre-school teachers regarding the requisite skills for effectively fostering musical development of young children. The data obtained will support the innovation of educational programmes. They will be a source for the creation of new didactic materials designed for the teaching of didactically oriented music education subjects at the level of bachelor studies and vocational upper secondary education in pre-school and out-of-school pedagogy. The research indicates that contemporary pre-school educators possess a comprehensive understanding and hold high expectations for graduates of relevant study programs in terms of musical literacy and music-didactic competencies.

Úvod

Autoři tohoto textu se podílejí na profesní přípravě budoucích pedagogů mateřských škol (dále MŠ) na dvou typech škol, na úrovni vysokoškolského a středoškolského vzdělávání, ve studijním programu Učitelství pro mateřské školy (dále jen UMŠ) a oboru Předškolní a mimoškolní pedagogika (dále jen PMP). Oba obory představují hlavní možnosti pro získání profesní kvalifikace učitele MŠ.

Spolupráce autorů dostala konkrétní obrysy v roce 2023 zahájením pedagogického projektu, který usiluje o následující cíle:

- nahlédnout širší kontext a získat daty podložené argumenty pro ne-provedení konkrétních změn v koncepci HV v preprimárním vzdělávání;
- vytvořit nové studijní texty a materiály pro didaktiku HV v preprimárním vzdělávání;
- podle potřeb všech dotčených stupňů vzdělávání inovovat obsah a formu studijních programů pro budoucí učitele v preprimárním vzdělávání v oblasti HV.

Tento článek navazuje na příspěvek přednesený na konferenci *Teorie a praxe hudební výchovy VIII* (uskutečnila se v Praze v roce 2023), publikovaný formou článku v konferenčním sborníku (Jiříčková ed., 2024). Autoři zde představili v té době zahájené kontaktní dotazníkové šetření a jeho metodologické aspekty. V červnu 2024 byl sběr dat ukončen a předložený článek přináší první výsledky empirického šetření, převážně na úrovni popisné statistiky.

Článek současně vychází v době, kdy probíhá výrazná reformulace vzdělávacích cílů, vzdělávacích obsahů a výsledků učení v novém Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (MŠMT, 2024). V tomto kontextu autoři považují za přínosné nahlédnout do současné pedagogické praxe a zmapovat názory pedagogů na dovednosti učitele MŠ, které odpovídají současným nárokům vzdělávací praxe.

Pedagogické hudební kompetence – teoretická východiska

Definice a kategorizace pedagogických kompetencí mají mnoho podob a vrstev. Našemu pohledu na pedagogické hudební kompetence odpovídá pojetí Švece, který definuje pedagogické kompetence jako „[...] určitou schopnost učitele či jiného subjektu řešit danou pedagogickou situaci“ (Švec 2005, s. 52). Zmíněnou „danost“ pedagogických situací přináší závazné kurikulární dokumenty. V případě předškolní hudební výchovy je jím Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV; MŠMT, 2021), procházející v současné době revizí (MŠMT, 2024). Přihlédnutí ke specifikům hudebněvýchovných kompetencí se

odráží ve studii Jiříčkové a Selčanové (2022). Autorky porovnávají několik pojetí pedagogických kompetencí a z perspektivy aktualizace profesní přípravy budoucích hudebních pedagogů základního a středního stupně vzdělávání se soustředí na sociální kompetence a kompetence k samostudiu.

Pedagogické kompetence učitele mateřské školy vymezují v současnosti tři modely. Prvním je *Kompetentní učitel pro 21. století* (2011), který rozděluje kompetence do sedmi oblastí. Druhým modelem je *Rámec profesních kvalit učitele mateřské školy* (Syslová, 2013; Syslová & Chaloupková, 2015) a třetím *Na cestě ke kompetentnímu učiteli* (Koželuhová et al., 2023). Všechny tři pracují s obecnými kategoriemi a dělí kompetence učitele do jednotlivých oblastí činnosti pedagoga. Rozvoje hudebních dovedností dětí se nejvíce dotýkají kompetence v oblasti diagnostiky, plánování a realizace vzdělávacích činností a kompetence v oblasti přípravy prostředí podporujícího učení dítěte.

Cíle a průběh dotazníkového šetření

Kontaktní dotazníkové šetření mělo tyto cíle:

- zjistit, jaké pedagogické hudební dovednosti považují pedagogové MŠ za důležité pro realizaci hudební výchovy v intencích RVP PV (2021);
- získat informace o preferencích v oblasti organizace a personálního zajištění předškolní HV;
- shromáždit podněty pro úpravy cílů, obsahů a formy hudebního vzdělávání studentů učitelství pro mateřské školy na Pedagogické fakultě UK a studentů oboru Předškolní a mimoškolní pedagogika na SPgŠ a SZŠ Krnov.

Vytvořený dotazník byl rozdělen do dvou hlavních bloků. **Identifikační údaje** zjišťovaly kraj, vzdělání v oboru, pracovní pozici, délku praxe a typ školského zařízení, v němž respondent pracuje. Vlastní **jádro dotazníku** se zaměřilo na očekávané hudební kompetence absolventů UMŠ a PMP, názor na personální zajištění hudebněvýchovného procesu v MŠ a názor na možné varianty studia a ukončení vzdělávání v oblasti tzv. „výchov“ (HV, VV, TV, DV). Dotazník uzavírala otevřená otázka umožňující respondentům předat výzkumníkům další sdělení.

Již při tvorbě designu výzkumu byla zvolena kontaktní forma dotazníkového šetření a jako cíl pro fázi sběru dat získání 250–300 dotazníků během školního roku 2023/24. Následující text představuje data z 265 kompletně a relevantně vyplněných dotazníků. Respondenti ve většině preferovali nabízenou formu tužka-papír. Možnost vstupu do aplikace Survio prostřednictvím QR kódu využilo jen 14 respondentů. Pro účel vyhodnocení byly fyzicky vyplněné dotazníky průběžně transkribovány a data dále zpracovávána v elektronické podobě.

Charakteristika skupiny respondentů

Vzhledem k vazbě na závazný kurikulární dokument (RVP PV, 2021) byl okruh respondentů vymezen zákonem o pedagogických pracovnících: pedagogové MŠ zařazených do sítě škol (učitelé a asistenti pedagoga) a pedagogové v přípravných třídách při ZŠ (náleží k preprimárnímu vzdělávání). Vzhledem k možnému střetu zájmů byli z okruhu respondentů vyloučeni současní studenti (dálkového/kombinovaného studia) autorů článku.

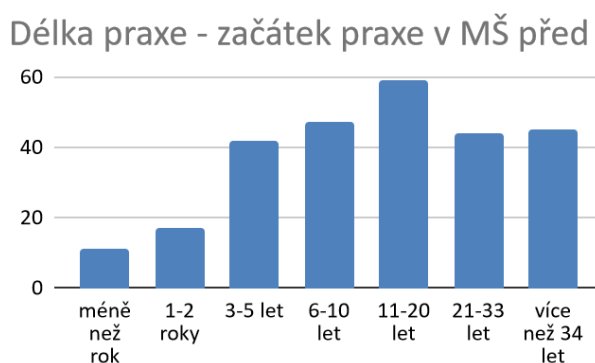
V souboru respondentů převažují pedagogové z Prahy (33 %), Středočeského (22 %) a Moravskoslezského (18 %) kraje. Z hlediska zastávané pracovní pozice dominují učitelé MŠ (62 %), ředitelé nebo vedoucí učitelé v MŠ nebo sdruženém subjektu ZŠ a MŠ odevzdali 8 % dotazníků, asistenti pedagoga 6 % dotazníků. Šetření se zúčastnila jedna učitelka v přípravné třídě ZŠ. V běžných mateřských školách působilo v době šetření 83 % respondentů, některý konkrétní typ alternativního vzdělávacího programu udalo 14 % respondentů a ve MŠ speciálních pracovalo 2 % respondentů.

Ve výzkumném vzorku převažovali absolventi středoškolského čtyřletého (41 %) a zkráceného maturitního studia (20 %). Odbornou kvalifikaci v terciálním vzdělávání uvedlo 24 % respondentů. Jen 4 % respondentů si studiem ve školním roce 2023/24 doplňovalo nebo prohlubovalo kvalifikaci.

Záměrně nebyl u respondentů zjišťován věk, ale délka praxe, neboť tento údaj lépe ukazuje na rozsah pedagogické zkušenosti. Rozvržení respondentů z hlediska délky praxe lze částečně komparovat s věkovou strukturou učitelů MŠ, a tak kontrolovat normální rozložení výzkumného vzorku vzhledem k celkové populaci učitelů. Délka praxe totiž není sledovaný parametr ve statistice MŠMT. Ve výzkumném vzorku převažovali respondenti s praxí do 10 let, kteří tak byli oproti běžné populaci

zastoupení více. Další významnou skupinu ve výzkumném vzorku tvořili respondenti s délkou praxe 11–20 let, což odpovídá také věkově nejsilnější skupině učitelů v ČR (41–50 let) (MŠMT, 2023). Stanovené kategorie nejsou časově rovnoměrné, ale umožňují vysledovat zkušenosti respondentů z pedagogické praxe před rokem 1989, s pedagogickou reformou a s postupnou implementací RVP PV po roce 2004, což autoři považují za důležitý aspekt z hlediska pojetí a obsahu přípravy pedagogů. Množství respondentů v kategoriích podle délky praxe zobrazuje následující graf.

Graf 1 Délka praxe respondentů ve vztahu k začátku praxe

Akcentace konkrétních hudebních a hudebně-didaktických dovedností

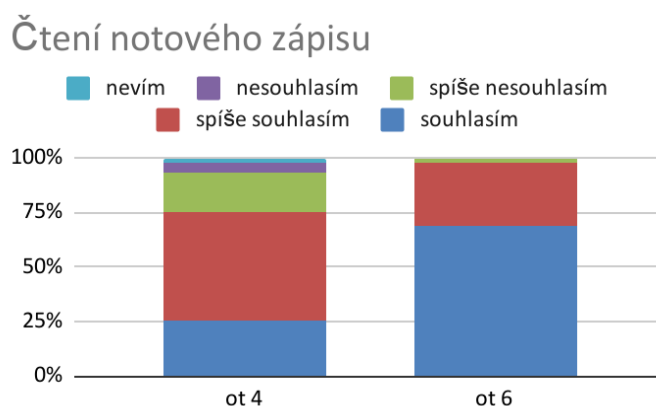
Jádro vlastního dotazníku, zaměřené na očekávané hudební kompetence absolventů UMŠ a PMP, tvořilo 17 otázek uvozených takto: *Očekávám, že absolventka Bc. studia oboru učitelství pro mateřské školy nebo SPgŠ maturitního oboru předškolní a mimoškolní pedagogika bude schopna...* Následoval konkrétní popis dovednosti a čtyřbodová Likertova škála (souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – nesouhlasím) doplněná možností „nevím – nedokážu posoudit“. Otázky a výsledky jsou seskupeny do pěti oblastí:

I. hudební gramotnost, práce s notovým zápisem

Respondenti se vyjadřovali k tomu, do jaké míry má být absolvent oboru schopen číst notový zápis:

- orientovat se v notovém zápise včetně basového klíče (otázka 4)
- zahrát a naučit se zcela novou píseň (otázka 6)

Graf 2 Hudební dovednosti – čtení notového zápisu

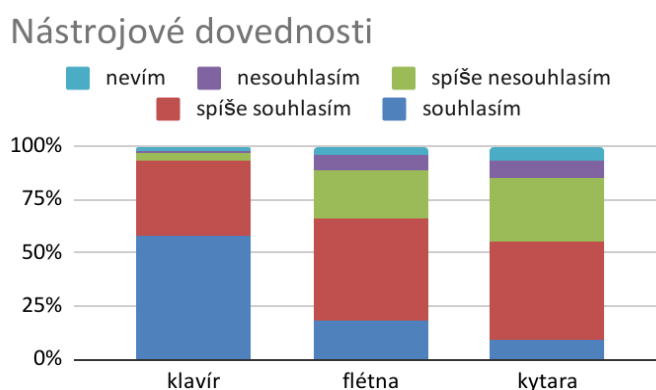
Míra souhlasu je výrazně vyšší u čtení not v houslovém klíči pro potřeby interpretace písni. Čtvrtina respondentů nepodpořila výuku čtení not v basovém klíči.

II. nástrojové dovednosti

Respondenti se vyjadřovali k tomu, do jaké míry má být absolvent oboru schopen:

- hrát na klavír/klávesy jednoduché písně s doprovodem v levé ruce (otázka 8)
- hrát jednoduché písně a melodie na flétnu (otázka 10)
- hrát jednoduchý doprovod zpěvu na kytaru nebo ukulele (otázka 11)

Graf 3 Hudební dovednosti – nástrojové dovednosti

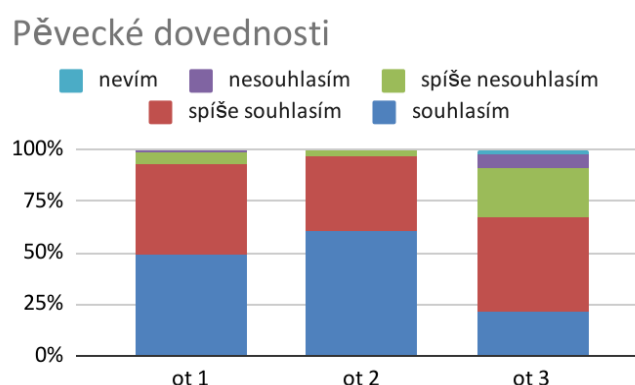
Nejsilnější podporu má hra na klavír ve smyslu interpretace písni s doprovodem. Náзор rezonuje i s vyjádřenou potřebou opory hry na klavír pro intonační přesnost zpěvu pedagoga a dětí. Uplatnění dovednosti hry na flétnu je výrazně slabší. Nejslabší míru souhlasu vyjádřili respondenti u hry na kytaru/ukulele, přesto přesáhla 50 %.

III. pěvecké dovednosti

Respondenti se vyjadřovali k tomu, do jaké míry má absolvent oboru rozvinuté pěvecké dovednosti:

- čistě zpívat bez opory doprovodu hudebního nástroje (otázka 1)
- čistě zpívat s oporou klavírního doprovodu (otázka 2)
- zpívat z not (otázka 3)

Graf 4 Hudební dovednosti – pěvecké dovednosti

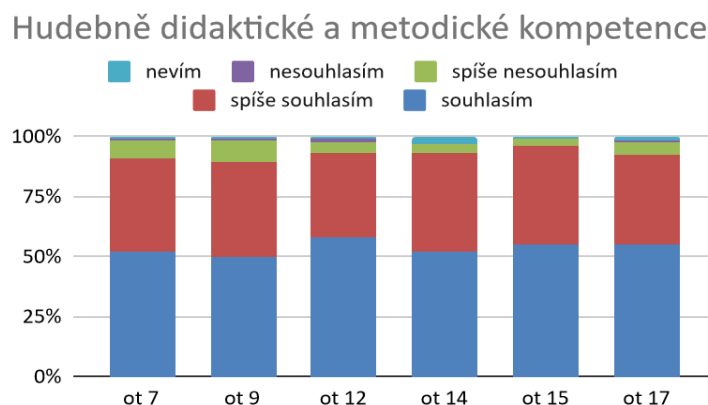
Respondenti převážně očekávají, že nastupující pedagogové budou čistě zpívat alespoň s oporou klavírního doprovodu, optimálně i bez něj. Míra souhlasu s dovedností zpěvu z not je výrazně nižší, přesto poměrně silná. Hlubší analýza dat ukázala, že tento názor není závislý na délce praxe respondenta.

IV. hudebně didaktické a metodické kompetence

Respondenti se vyjadřovali k tomu, do jaké míry absolvent oboru má:

- mít široký repertoár písní pro nejrůznější příležitosti a situace, zazpívá z paměti 25–30 písní (otázka 7)
- hrát na klavír/klávesy ke cvičení a hudebně-pohybovým činnostem (na základě písní, skladbiček nebo improvizace) (otázka 9)
- vytvářet jednoduchá rytmická a rytmicko-melodická ostinata na nástroje orffovského typu (otázka 12)
- vytvořit časoprostor a zorganizovat instrumentální činnosti dětí (otázka 14)
- vytvořit časoprostor a zorganizovat poslechové činnosti/hry/hádanky (otázka 15)
- zhodnotit hudební dovednosti dětí (otázka 17)

Graf 5 Hudebně didaktické a metodické kompetence

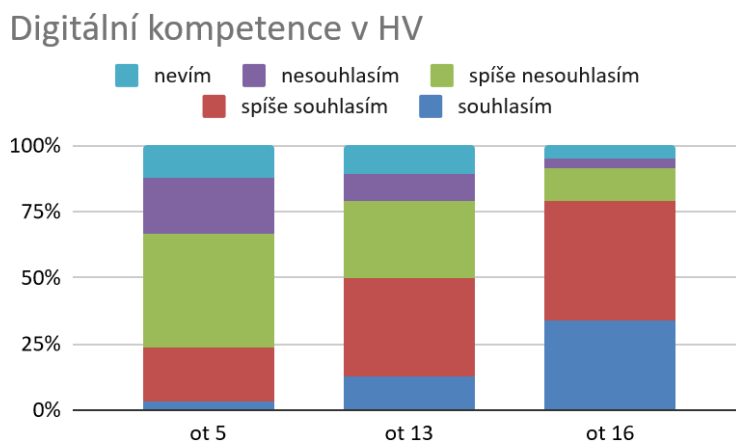
Respondenti vyjadřovali vysokou míru souhlasu s tím, že učitel má během studia nabýt hudebně didaktických a metodických kompetencí ve všech druzích hudebních činností. Zajímavé je, že tento názor byl z hlediska různých druhů hudebních činností výrazně vyvážený. Nejslabší míru souhlasu vidíme u klavírního doprovodu hudebně-pohybových činností. Vysokou podporu má i dovednost hodnocení hudebních dovedností dětí.

V. digitální kompetence v hudební výchově

Respondenti se vyjadřovali k tomu, do jaké míry má být absolvent oboru schopen:

- psát noty na počítači (pracovat s notačním programem) (otázka 5)
- vytvořit a použít vlastní nahrávku (otázka 13)
- vybrat a použít HV-aplikaci dostupnou na internetu (otázka 16)

Graf 6 Digitální kompetence v HV

Pedagogické dovednosti spojené s digitální gramotností tvořily vlastní kategorii. Dovedností používat notační program nemusí být absolventi studia podle respondentů vybaveni. Polovina respondentů očekává dovednost vytvořit a použít vlastní nahrávku. Nejsilnější podporu má použití HV-aplikace dostupné na internetu. Hlubší analýza dat ukázala, že tyto názory nejsou závislé na délce praxe respondentů.

Závěr

Získaná data ukazují, že současní pedagogové v předškolním vzdělávání mají ucelenou představu a poměrně vysoká očekávání od absolventů příslušných studijních programů v oblasti hudební gramotnosti a hudebně didaktických kompetencí.

Rozsah článku nám neumožňuje představit podrobnější výsledky z dalších oblastí, které jsme dotazníkem zkoumali: kódujeme a analyzujeme vyjádření respondentů v otevřené otázce, zajímá nás závislost požadavku digitální kompetence na dosaženém vzdělání respondenta a jeho pracovní pozici v MŠ. Hluběji analyzujeme postoj k ne/specializaci na jednotlivé výchovy (HV, VV, TV, DV) během studia v závislosti na délce praxe a dosaženém vzdělání respondenta. Zvláště se budeme věnovat názorům na personálního zajištění HV v MŠ ve vztahu k prioritizaci ne/specializace během studia a další analýze získaných dat v závislosti na identifikačních údajích.

S potěšením konstatujeme, že realizované dotazníkové šetření poskytuje zajímavá data a impulzy pro úpravy vzdělávacího obsahu v HV v programech profesní přípravy učitelů MŠ. První drobné inovace ve studijním programu UMŠ provedeme už v letním semestru 2025 a budeme je pilotovat a následně evaluovat. V souvislosti s cíli projektu vypisujeme a realizujeme na UK i Ostravské univerzitě studentské závěrečné práce. Věříme, že i s oporou o data získaná dotazníkovým šetřením naplníme v blízké budoucnosti cíle projektu a přispějeme rozvoji kvality hudební výchovy v preprimárním vzdělávání v měnících se celospolečenských i legislativních podmínkách.

Literatura

JIŘÍČKOVÁ, Jiřina a SELČANOVÁ, Zuzana. Profesionální kompetence učitele. Gramotnost, pregramotnost, vzdělávání. *Gramotnost, pregramotnost, vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2022, 6(2), 135–151. ISSN 2533-7882. Dostupné také z: <https://pages.pedf.cuni.cz/gramotnost/2-2022>.

KOŽELUHOVÁ, Eva; KOŽELUH, Ondřej a PODPERA, Milan. *Na cestě ke kompetentnímu učiteli*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2023. ISBN 978-80-261-1163-4.

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2021.

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2024.

Kompetentní učitel 21. století: Mezinárodní profesní rámec kvality ISSA. Praha: Step by Step Česká republika, 2011.

SYSLOVÁ, Zora. *Profesionální kompetence učitele mateřské školy*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4309-7.

SYSLOVÁ, Zora a CHALOUPKOVÁ, Lucie. *Rámec profesních kvalit učitele mateřské školy*. Brno: Masarykova univerzita nakladatelství, 2015. ISBN 80-210-7885-5.

ŠVEC, Vlastimil. *Pedagogické znalosti učitele: teorie a praxe*. Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-072-6.

Résumé

Příspěvek přináší první výsledky výzkumného šetření, jehož cílem je zmapovat hudební dovednosti potřebné pro realizaci hudební výchovy v preprimárním vzdělávání z pohledu pedagogů MŠ. Naším záměrem bylo získat informace o názorech pedagogů MŠ na to, jaké dovednosti by měli mít učitelé v praxi, aby dokázali optimálně rozvíjet hudební dovednosti dětí v předškolním věku. Získaná data podpoří inovace vzdělávacích programů a budou zdrojem pro tvorbu nových didaktických materiálů určených pro výuku didakticky orientovaných hudebněvýchovných předmětů na úrovni bakalářského studia a středoškolského oboru předškolní a mimoškolní pedagogika. Výzkum ukázal, že současní pedagogové v předškolním vzdělávání mají ucelenou představu a vysoká očekávání od absolventů příslušných studijních programů v oblasti hudební gramotnosti a hudebně-didaktických kompetencí.

Klíčová slova: Hudební výchova, příprava učitelů, preprimární vzdělávání, hudebněpedagogický výzkum

Keywords: Music education, teacher preparation, pre-primary education, music education research

Mgr. Milena Kmentová, Ph.D. (UK PedF KHV), absolvovala v roce 2000 Speciální pedagogiku – učitelství na speciálních školách se specializací HV. Od roku 2004 spolupracuje s CMŠ Laura v Praze. V roce 2017 absolvovala doktorandské studium na katedře hudební výchovy PedF UK, kde v současnosti vyučuje. Zaměřuje se na účinné propojení rozvoje hudebnosti a komunikačních schopností, je autorkou publikací v této oblasti. Lektorsky spolupracuje s nakladatelstvím Portál, s NPI, s Českou obcí sokolskou a organizací META.

milena.kmentova@pedf.cuni.cz

PhDr. Jan Chumchal, Ph.D. (OU PdF KHV, SPgŠ-SZŠ Krnov), absolvoval obor Hudební výchova a Občanská výchova na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity. Doktorské studium v oboru Hudební teorie a pedagogika absolvoval v roce 2021 na katedře hudební výchovy téže univerzity, na které od roku 2018 působí jako externista. V současnosti vyučuje na SPgŠ-SZŠ Krnov, kde je také sbormistrem a organizačním vedoucím dívčího pěveckého sboru Ars voce. Ve své vědecké činnosti se zaměřuje na problematiku didaktiky hudební výchovy a vědecké sondy do kulturně-spoločenského vývoje Valašska.

jan.chumchal@osu.cz

PhDr. Barbora Loudová Stralczyňská, Ph.D. (UK PedF KPPP), absolvovala Pedagogiku předškolního věku na Pedagogické fakultě UK. Zde od roku 2012 působí na katedře preprimární a primární pedagogiky. Od roku 2020 je garantem bakalářského programu učitelství pro mateřské školy. Ve své pedagogické a vědecké činnosti se zaměřuje na komparativní pedagogiku, otázky inkluzivního vzdělávání a didaktiku předškolní výchovy. Zabývá se inovativními metodami, reformami v preprimárním vzdělávání a odborné přípravě předškolních pedagogů v Evropě.

barbora.loudova@pedf.cuni.cz

Mgr. et Mgr. Barbora Jindrová absolvovala Učitelství pro 1. stupeň základní školy a Psychologii na UK. V současnosti je doktorandkou v oboru Pedagogická a školní psychologie. V projektu spolupracuje na datové analýze.

barbora.jindrova@gmail.com